

מערך שיעור בספרות בנושא תקומה וערבות הדדית

"אני מאמין" מאת שאול טשרניחובסקי

כותב המערך: ד"ר יובל פז, מדריך ארצי להוראת הספרות

הקדמה למורים:

השיר "אני מאמין" של שאול טשרניחובסקי הוא יצירה מרכזית בספרות העברית, המשקפת אמונה באדם וברוחו, לצד חזון לחברה המבוססת על אחווה וצדק. השיר מדגיש את **הערבות ההדדית** דרך ערכים של רעות "גם ברעות אָמִין" ותקווה לעולם שוויוני והוגן. ערך זה עומד בבסיס החברה הישראלית, במיוחד בתקופות של אתגרים לאומיים.

במערך שיעור זה, התלמידים ינתחו את השיר מבחינה ספרותית, תוך בחינת אמצעי העיצוב, האלוזיות והרעיונות המרכזיים, ויקשרו אותו למורשת ההיסטורית של העם היהודי ולחברה הישראלית כיום.

מערך השיעור המוצע משלב הבנה ספרותית מעמיקה לצד למידה חווייתית, יצירתית וטכנולוגית, ומעודד את התלמידים לגבש פרשנות אישית ולמצוא חיבורים בין השיר לבין עולמם.

באמצעות שילוב AI אנו מאפשרים חוויה אינטראקטיבית שמחברת בין ספרות קלאסית לטכנולוגיות חדשניות.

כהכנה למערך מצורפים במסמך זה השיר המלא, מידע על המשורר ופרשנות מפורטת לכל בית בשיר.

אני מאמין / שאל טשרניחובסקי

שְׁחֵקִי, שְׁחֵקִי עַל הַחֲלוּמוֹת,
זוֹ אֲנִי הַחוֹלֵם שָׁח.
שְׁחֵקִי כִּי בְּאָדָם אֲמִין,
כִּי עוֹדֵנִי מֵאֲמִין בָּךְ.

כִּי עוֹד נִפְשִׁי דָרוֹר שׁוֹאֶפֶת
לֹא מִכֶּרְתִּיךָ לַעֲגֵל-פֶּז,
כִּי עוֹד אֲמִין גַּם בְּאָדָם,
גַּם בְּרוּחוֹ, רוּחַ עֵז.

רוּחוֹ יִשְׁלִיךְ בְּבִלִי-הַבֵּל,
יְרוּמְמוֹ בְּמִתִּי-עַל;
לֹא בָרַעַב יָמוּת עֲבֵד,
דָּרוֹר – לִנְפֶשׁ, פֶּת – לְדָל.

שְׁחֵקִי כִּי גַם בְּרַעוּת אֲמִין,
אֲמִין, כִּי עוֹד אֶמְצָא לָב,
לֵב תְּקוּמָתִי גַם תְּקוּמָתוֹ,
יְחוּשׁ אֲשֶׁר יִבִּין בָּאֵב.

אֲמִינָה גַם בְּעֵתִיד,
אִף אִם יִרְחַק זֶה הַיּוֹם,
אִךְ בּוֹא יָבוֹא – יִשְׂאוּ שְׁלוֹם
אֶז וּבִרְכָּה לָאֵם מְלֵאֵם.

יָשׁוּב יִפְרַח אֶז גַּם עָמִי,
וּבְאַרְץ יָקוֹם דּוֹר,
בְּרִצְלֵי-כִבְלָיו יוֹסֵר מָנוּ,
עַין-בְּעֵין יִרְאֶה אוֹר.

יִחְיֶה, יֵאָהֵב, יַפְעֵל, יַעֲשֵׂה,
דּוֹר בְּאַרְץ אֲמִנָּה חֵי
לֹא בְּעֵתִיד – בְּשָׁמַיִם,
חַיִּי-רוּחַ לוֹ אֵין דִּי.

אֶז שִׁיר חֲדָשׁ יִשִּׁיר מְשׁוֹרֵר,
לִיפִי וְנִשְׁגָּב לְבוֹ עֵר;
לוֹ, לַצִּעִיר, מַעַל קִבְרִי
פְּרָחִים יִלְקֹטוּ לְזֵר.

שאל טשרניחובסקי 1927 מקור (נחלת הכלל)

על המשורר

שאל טשרניחובסקי נולד ב-1875 בכפר מיכאילובקה, שעל גבול אוקראינה-קרים. אורח החיים בבית ילדותו היה סובלני והרמוני. בבית שמרו על מצוות הדת, אך לא מתוך כפייה, אלא מתוך פתיחות לתרבות הכללית שהביאה תקופת ההשכלה. שפת ילדותו הייתה רוסית, ושפתו השנייה – עברית. הוריו שלחו אותו לאודסה, מרכז התרבות היהודי המודרני-חילוני, כדי שילמד בבית-ספר למסחר.

בתחילת דרכו כמשורר התקשה בכתיבה בעברית, מה שגרם לשיריו הראשונים להיכתב בשפה כבדה ומאולצת. נושאי כתיבתו היו שונים מהמקובל – הוא היה משורר חושני מאוד, שהעניק בשיריו ביטוי לעוצמת היצר והתשוקה, לצד תיאורי טבע מוחשיים. בשל כך, הוא נחשב למשורר יוצא-דופן בזמנו. ספרו הראשון, *חזיונות ומנגינות* (1898), התקבל בקרירות על ידי הקוראים, אך כמה מבקרים זיהו את ייחודו כמשורר שחוזה את העולם בצורה ישירה ואינטנסיבית.

שנה לאחר פרסום ספרו הראשון, יצא טשרניחובסקי לגרמניה כדי ללמוד רפואה. עם סיום לימודיו חזר לרוסיה, ובמלחמת העולם הראשונה שירת כרופא צבאי. לאורך חייו ניסה להפריד בין עיסוקו כרופא, שהיה לפרנסתו, לבין עיסוקו כמשורר, שסיפק את עולמו הרוחני.

בשנת 1931, בגיל 56, עלה לארץ ישראל ושימש כרופא בבתי-ספר. במהלך 12 שנות חייו בארץ כתב שירים שנגעו לאירועים חשובים בחיי האומה, בהם עליית הנאצים לשלטון והמאורעות של 1936–1939. הוא זכה להכרה ולהוקרה רבה על פועלו הספרותי.

שאל טשרניחובסקי נפטר בשנת 1943, אך יצירתו נותרה רלוונטית ומהווה מקור השראה ללימוד ערכי חירות, צדק וערכות הדדיות.

נושא השיר

הנושא המרכזי בשיר "אני מאמין" הוא **אמונה באדם, ברוחו ובעתיד טוב יותר**. השיר מבטא אופטימיות ואמונה בכוחו של האדם, למרות הסבל והקשיים. הדובר מדגיש את ערכי החירות, הרעות, והשאיפה לעתיד של שלום וצדק חברתי. הוא מאמין כי גם אם הדרך ארוכה, יבוא יום שבו יתגשם החזון – עם ישראל יפרח בארצו, בני האדם יחיו באחוה ובכבוד, ודור חדש ישיר שיר תקווה.

השיר מציג **אמונה הומניסטית ואופטימית באדם**, ומתמודד עם ציניות וספקנות. למרות הקשיים, המשורר דבק בהשקפת עולמו ומאמין כי האדם מסוגל להתעלות על מגבלותיו וליצור עתיד טוב יותר.

עיון בשיר ובמשמעותו

בית א':

שְׁחָקִי, שְׁחָקִי עַל הַחֲלוּמוֹת,
זוֹ אֲנִי הַחֹלֶם שָׁח.
שְׁחָקִי כִּי בְּאֶדֶם אֶמְיִן,
כִּי עוֹדֶנִי מֵאֶמִין בָּךְ.

המשורר פונה אל דמות אישה, שככל הנראה מגיבה בצחוק לדבריו. הנמענת יכולה לייצג את החברה הספקנית, הנוטה ללעוג לאנשים המאמינים באידיאלים ובחלומות גדולים. תגובתו של הדובר אינה התגוננות, אלא הצהרה ברורה: הוא מודה בכך שהוא חולם, אך אינו מתנצל על כך. להפך, הוא מתעקש על אמונתו באדם ובכוחו לשנות את המציאות לטובה. בכך הוא מציב נגיד בין ציניות לבין תקווה, ומדגיש את דבקו באמונה גם לנוכח לעג או ספקנות.

בית ב':

כִּי עוֹד נִפְשִׁי דָּרוֹר שׁוֹאֶפֶת,
לֹא מִכְרִיתִיָּה לְעֵגֶל-פֶּז,
כִּי עוֹד אֶאֱמִין גַּם בְּאָדָם,
גַּם בְּרוּחֹ, רוּחַ עֵז.

המשורר מבטא את כמיהתו לחירות נפשית ורוחנית, תוך הצהרה על נאמנותו לאמת הפנימית שלו. האלוזיה לעגל הזהב ("עגל פז") מרמזת על דחיית הסגידה לערכים חומריים ורדיפה אחר עושר וכוח ריקניים. במקום זאת, הוא מעמיד את האמונה ברוח האדם ככוח מניע עוצמתי. בחירתו שלא "למכור" את נפשו משקפת את מחויבותו לערכים מוסריים ולרוחניות, גם כאשר הדבר כרוך במאבק אישי אל מול עולם ציני ושאפתני. המסר המרכזי בבית זה הוא כוחו של האדם להישאר נאמן לערכיו, חרף הפיתויים והאילווצים החיצוניים.

בית ג':

רוּחוֹ יִשְׁלִיךְ כְּבִלֵּי-הַבָּל,
יְרוֹמְמוֹנוּ בְּמַתִּי-עַל;
לֹא בִרְעֵב יָמוּת עוֹבֵד,
דָּרוֹר – לִנְפֶשׁ, פֶּת – לִדָּל.

המשורר מתאר את כוחה של הרוח האנושית להשתחרר מכבלים חסרי משמעות "כבלי הבל" ולהתעלות לגבהים רוחניים ונשגבים "במתי-על". כל מגבלה או דיכוי אינם מוחלטים, אלא ניתנים להסרה, מתוך אמונה בכוחה של הנפש האנושית לפרוץ גבולות.

בהמשך הוא קורא לחתור לצדק חברתי, ובחזונו איש לא ימות ברעב. העני יזכה לפת לחם, וחירות הנפש תישמר כערך עליון.

בית ד':

שִׁחְקִי כִּי גַם בִּרְעוּת אֶאֱמִין,
אֶאֱמִין כִּי עוֹד אֶמְצָא לֵב,
לֵב – תְּקוּוֹתִי גַם תְּקוּוֹתֶיךָ,
יְחוּשׁ אֲשֶׁר, יָבִין כָּאֵב.

המשורר מביע את אמונתו בכוחה של הרעות וביכולתו של האדם למצוא שותפים לדרך – אנשים שחולקים עמו תקוות, מבינים את כאביו ושמחים בשמחתו. הוא מציב את החברות והסולידריות כערכים מהותיים לחיים משמעותיים וראויים.

השיר מדגיש כי אמפתיה ורגישות לאחרים הן יסודות לחברה מתוקנת, שבה בני האדם אינם מנותקים זה מזה, אלא מחוברים ברגש ובחזון משותף. באמצעות השימוש במילה "לב", המשורר מבטא לא רק רגש, אלא גם קשר עמוק המבוסס על הבנה הדדית ותחושת שותפות.

בית ה':

אֶאֱמִינָה גַם בְּעֵתִיד,
אֶף אִם יִרְחַק זֶה הַיּוֹם,
אֶךְ בּוֹא יָבוֹא – יִשְׁאוּ שְׁלוֹם
אֶז וּבִרְכָּה לָאֵם מְלֵאֵם.

המשורר מביע אמונה בלתי מתפשרת בעתיד טוב יותר, גם אם הדרך אליו ארוכה ולא ודאית. הוא מכיר בכך שהיום המיוחל עדיין רחוק, אך בטוח כי בסופו של דבר יגיע – עתיד שבו ישרור שלום, ואומות העולם יבורכו באחוזה ובדו-קיום.

השיר משקף חזון אוניברסלי של שלום עולמי, שבו אין עוד יריבות ושנאה בין עמים, אלא הבנה ושיתוף פעולה. בכך, טשרניחובסקי מבטא את שאיפתו לעולם שבו אנושות מגשרת על פערים ומאמצת ערכים של פיוס וברכה הדדית.

בית ו':

יָשׁוּב יִפְרַח אֶז גַּם עָמִי,
וּבְאֶרֶץ יְקוֹם דּוֹר,
בְּרָזֶל-כְּבִלְיוֹ יוֹסֵר מֶנּוּ,
עַין-בְּעֵין יִרְאֶה אוֹר.

בבית זה מודגשת תקוות המשורר לתחיית העם היהודי בארצו ולבניית דור חדש, חופשי וחזק. המטאפורה "ברזל-כבלינו יוסר ממנו" מסמלת את השחרור מכבלי הגלות והשעבוד הפיזי והרוחני.

ראיית האור "עין-בעין" מבטאת התעוררות לאומית וחזון של תקווה – דור שיחיה בארץ אבותיו, מחובר לשורשיו ולייעודו ההיסטורי. טשרניחובסקי מציג כאן תמונה של עם יהודי ריבוני, שאינו עוד תלוי באחרים אלא עומד בזכות עצמו, פורח ומתחדש באדמתו.

בית ז':

יְחִיָּה, יֶאֱהָב, יַפְעֵל, יַעֲשֵׂה,
דּוֹר בְּאֶרֶץ אֲמָנָם חִי,
לֹא בְעֵתִיד, בְּשָׁמַיִם –
חַי־רוּחַ לוֹ אֵין דִּי.

בבית זה המשורר מצהיר כי החיים האמיתיים מתקיימים **כאן ועכשיו**, ולא כחזון רחוק או כמושג מופשט. הוא מדגיש את חשיבותה של עשייה ממשית בארץ, בהווה, במקום להסתפק בציפייה לגאולה עתידית.

הדגש על פעולות כמו "יחיה, יאהב, יפעל, יעשה" מצייר תמונה של דור תוסס, אנרגטי ויוצר, שאינו מסתפק רק בקיום רוחני, אלא עוסק בבנייה, בפיתוח וביצירה מעשית. בכך, טשרניחובסקי מציב אלטרנטיבה לגישה פסיבית הממתינה לעתיד, ומעודד חיים מלאים ומשמעותיים בהווה.

בית ח':

אֶז שִׁיר חֲדָשׁ יִשִּׁיר מְשׁוֹרֵר,
לִיפִי וְנִשְׁגָּב לְבֹ עֵר;
לוֹ, לְצַעֲיָה, מַעַל קִבְרִי
פְּרָחִים יִלְקֹטוּ לָזֶר.

בבית האחרון, המשורר מתייחס למורשת שיוותר אחריו, ולרצף היצירה והתקווה שיעבור לדורות הבאים. הוא מתאר עתיד שבו משוררים חדשים ימשיכו לשיר על יופי והתרוממות הרוח, מתוך השראה מהדרך שסלל.

המוטיב של הנחת פרחים על קברו מסמל את הכבוד וההערכה שיזכה להם גם לאחר מותו, כסמל לרעיונותיו שנותרו נצחיים. בכך, השיר מגיע לשיאו האופטימי – ההכרה כי למרות היעלמותו הפיזית, רוחו והחזון שלו ימשיכו לחיות דרך הדורות הבאים.

לסיכום, השיר "אני מאמין" הוא ביטוי לאמונה עמוקה באדם, בעתיד טוב יותר, וביכולתנו להשתחרר מכבלי הדיכוי והרוע ולבנות עולם של צדק, חירות ושלוש. הוא משלב בין חזון אוניברסלי להגשמה לאומית, ומציג תפיסה הומניסטית אופטימית. גם כיום, השיר נותר רלוונטי כתפילה חילונית לעולם טוב יותר ובקריאה לאמונה בכוחם של אנשים ליצור מציאות חדשה.

מטרות השיעור:

1. הבנת הרעיונות המרכזיים בשיר – האמונה באדם, צדק חברתי וחזון לאומי.
2. פיתוח יכולת ניתוח ספרותי – שימוש במטאפורות, אלוזיות וסמלים.
3. עידוד חשיבה ביקורתית ורפלקטיבית – דיון בתוקף הרעיונות שבשיר ביחס להווה וחיבור לנושא: ערבות הדדית.
4. שילוב למידה יצירתית וטכנולוגית – שימוש בכלים דיגיטליים ו AI – לחקר השיר ולהרחבת משמעותו.

מהלך השיעור:

1. פתיחה

- שאלה מקדימה: "במה אתם מאמינים?" – כתיבה אישית (ניתן לרכז הכל בלוח פדלט)
- רקע קצר על שאול טשרניחובסקי – סיפור חייו והקשרו התרבותי-חברתי.

2. קריאה וניתוח ראשוני

- האזנה לשיר בביצוע אריק לביא.
 - דיון ראשוני: מי הנמענת של השיר? מדוע היא צוחקת?
 - זיהוי הרעיונות המרכזיים:
1. אמונה באדם וברוחו (בתים 1-3)
 2. צדק חברתי ואמונה בעתיד טוב יותר (בתים 4-6)
 3. תחייה לאומית ורוח יצירה (בתים 7-8)

3. ניתוח לשוני וספרותי

- סגנון הכתיבה – שימוש בפעלים בזמן עתיד, הניגוד בין ציניות לבין תקווה ("שחקי, שחקי").
 - מבנה השיר – כיצד המבנה החוזר ממחיש את הדבקות האופטימית באמונה?
 - אלוזיות מקראיות ומטאפורות:
- "עגל-פז" – הקשר לסיפור עגל הזהב - הסיפור מופיע בספר שמות, פרק ל"ב. החטא מתואר בפסוקים א'-ו', והעונש וההשלכות המיידיים של החטא מתוארים בהמשך הפרק.
 - "ברזל-כבליו יוסר ממנו" – רמיזה לשחרור משיעבוד.
 - "שיר חדש ישיר משורר" – השירה ככוח מעצב עתיד.

4. דיון כיתתי

- השפעת הרקע האישי של טשרניחובסקי על השיר: כיצד חוויות חייו באות לידי ביטוי בטקסט? האם אתם מסכימים עם האופטימיות של המשורר?
- האם השיר רלוונטי גם כיום למציאות הישראלית?
- מהי משמעות הערבות ההדדית בשיר?

5. יצירה ויישום - הצעות לבחירת המורה:

- **משימת כתיבה יוצרת** – כל תלמיד יכתוב בית חדש לשיר בסגנון טשרניחובסקי, ניתן לבקש מהתלמידים להיעזר ב-AI ליצירת הבית הנוסף ולבקש, כי יתעדו את ההתכתבות ואת הבקרה שהפעילו על התוצר.
- **שיתוף התוצרים והתהליך: דיון על נקודות הדמיון והשוני בין לבין השיר המקורי ובחינת תהליך היצירה עם ה-AI.**
- **יצירת כרזה דיגיטלית לשיר** – יצירת תמונה בהשראת השיר, ניתן לשלב ציטוטים או להמחישם, או להמחיש מטאפורות מהשיר באופן חזותי באמצעות AI. יש לתת דגש על תהליך היצירה, בחירת המילים בניסוח הפרומפט כחלק מההבנה של המשמעות ושל אמצעי העיצוב המומחשים.
- ניתן ליצור **כרזה אינטראקטיבית** עם קישורים, הסברים מידע והעשרה.

קריאה והשוואה:

- השוואת "אני מאמין" לשיר נוסף של טשרניחובסקי, כמו "[אומרים ישנה ארץ](#)".
ניתוח ביקורתי של גרסת "אני מאמין" של הדג נחש מתוך האלבום "6", 2010.
[קישור לביצוע](#) [קישור למילים](#)

השוואה בין השירים:

- תוכן הטקסט
- סגנון כתיבה – לשון, מקצב, חריזה
- ביצוע מוזיקלי
- **שימוש בצ'אטבוט המדמה את טשרניחובסקי** – התלמידים יבקשו מהצ'אט שיתנהג כמו שאול טשרניחובסקי וינהלו איתו שיחה על חייו ועל השיר. על התלמידים להפעיל חשיבה ביקורתית ולבדוק שהמידע שעולה בשיח עם הצ'אט מדויק ומהימן.

סיכום השיעור:

- חזרה על המסרים המרכזיים של השיר.
- שיתוף תוצרים
- דיון מסכם: כיצד השיר מתחבר לאתוס של הערבות ההדדית ולמציאות הישראלית כיום?

קישורים נוספים:

- [קישור](#) להדרכות ולכלי AI מחוללי תמונה [קישור למסמך מונגש](#) להדרכות ולכלי AI מחוללי תמונה
- [קישור](#) להדרכות ולכלי AI מחוללי טקסט [קישור למסמך מונגש](#) להדרכות ולכלי AI מחוללי טקסט
- [קישור](#) לפרקטיקה: דיאלוגים חוצי גבולות – מפגשים ספרותיים בעידן ה-AI במרחב הפדגוגי
- [קישור](#) לפרקטיקה: ספרות חזותית - יצירת תוכן ויזואלי עם AI לגיוון, להעמקה ולהערכה במרחב הפדגוגי
- [קישור](#) לפרקטיקה: AI כשותף לחשיבה על יצירה ספרותית